

УДК 378.091.33-027.22:159.947.5

Н. В. Макєєва, В. П. Соболева

МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Суспільно-політичні, економічні та культурні процеси, що відбуваються в Україні, ставлять перед наукою і практикою завдання пошуку шляхів персоніфікації освіти, такої організації освітнього процесу, яка б максимально орієнтувала на внутрішню активність самого студента і його самостійність у діяльності. Проблема мотивації є актуальною як в теоретичному, так і в практичному плані.

Мотивація є провідним фактором, що регулює активність, поведінку, діяльність особистості. Будь-яка педагогічна взаємодія зі студентом стає ефективною тільки з урахуванням особливостей його мотивації. Однак прямий зв'язок зберігається до певної межі. При досягненні результатів і продовженні збільшення сили мотивації – ефективність діяльності падає.

Саме тому проблема мотивації навчальної діяльності студентів є однією з першочергових. Формування мотивації навчальної та практичної діяльності студентів це шлях до підготовки висококласних фахівців.

Одним із завдань сучасної системи освіти є підвищення рівня професіоналізації і розвитку особистості. А основною умовою підвищення якості професійної підготовки є врахування ціннісно-мотиваційних факторів навчальної діяльності студентів, які багато в чому визначають процес формування особистості випускників навчальних закладів I-II рівнів акредитації. В теоретико-методологічному плані ці питання висвітлюються в психологічних теоріях вітчизняних і зарубіжних вчених, які розглядали проблеми цінностей, відношень і мотивації (В. Леонтєв, А. Маслоу, П. Якобсон та ін.). Існують роботи присвячені вивченню мотивації навчальної діяльності студентів вузів (А. Маркова [6], В. Якунін [13]), однак, в той же час мотивація навчальної діяльності студентів навчальних закладів I-II рівнів акредитації майже зовсім не досліджувалась. Таким чином, вивчення проблем мотивації навчальної діяльності студентів навчальних закладів I-II рівнів акредитації може скласти теоретичну і практичну основу удосконалення їх професійної підготовки, що і обумовило вибір проблеми дослідження і визначило його мету.

Мета дослідження в науковому плані полягає у вивченні взаємозв'язку мотивів навчальної діяльності з підвищенням якості професійної підготовки студентів, а в практичному – визначити основні напрямки вдосконалення діяльності викладачів по формуванню мотивації навчання студентів.

Мотив володіє кількісними (за принципом «сильний – слабкий») і якісними характеристиками (внутрішні та зовнішні мотиви). Якщо для особистості діяльність значуща сама по собі (напр., задоволення пізнавальної потреби в процесі навчання), то це – внутрішня мотивація.

Якщо ж поштовхом до діяльності особи є соціальні фактори (напр., престиж, зарплата тощо), то це – зовнішня мотивація. Крім того, самі зовнішні мотиви можуть бути позитивними (мотиви успіху, досягнення) і негативними (мотиви уникнення, захисту). Висока позитивна мотивація може заповнювати недолік спеціальних здібностей і недостатній запас ЗУН і грає роль компенсаторного фактора. Цей компенсаторний механізм у зворотному напрямку не спрацьовує: яким би здатним і ерудованим ні учень, без бажання і поштовху до навчання він не доб'ється успіхів («Під лежачий камінь вода не тече» – прислів'я).

Ставлення учня до вчення дає первинне уявлення про переважання і дії тих чи інших мотивів навчання. Виділяють декілька ступенів включення учня в процес навчання:

- негативне ставлення;
- байдуже (або нейтральне);
- позитивне – 1 (аморфне);
- позитивне – 2 (пізнавальне, ініціативне, усвідомлене);
- позитивне – 3 (особистісне, відповідальне, дієве).

У навчальній діяльності спостерігається пошук нестандартних способів вирішення навчальних завдань, гнучкість і мобільність способів дій, перехід до творчої діяльності, збільшення частки самоосвіти.

Ставлення студента до учення викладача характеризується активністю. У структурі активності виділяють наступні компоненти:

- готовність виконувати навчальні завдання;
- прагнення до самостійної діяльності;
- свідомість виконання завдань;
- систематичність навчання;
- прагнення підвищити свій особистий рівень та інші.

З активністю безпосередньо пов'язана ще одна сторона мотивації навчання – самостійність (діяльність, здійснювана студентом без прямої допомоги інших осіб). Пізнавальна активність і самостійність невід'ємні, недостатня активність позбавляє самостійності учнів.

Управління активністю учнів традиційно називають активізацією. Активізація – це постійно поточний процес спонукання до енергійного, цілеспрямованого учення, головна мета активізації – формування активності учнів, підвищення якості навчально-виховного процесу.

Найбільший ефект активізації досягається в таких ситуаціях, в яких навчають, повинні:

- відстоювати свою думку;
- приймати участь в дискусіях та обговореннях;
- ставити питання своїм колегам і викладачам;

- рецензувати відповіді своїх колег;
- оцінювати відповіді і письмові роботи своїх колег;
- займатися навчанням відстаючих;
- пояснювати незрозуміле і важке для засвоєння більш слабким учням;
- знаходити кілька варіантів можливого рішення пізнавальної задачі (проблеми);
- створювати ситуації самоперевірки, аналізу власних пізнавальних і практичних дій.

Інтерес так само один з постійних і сильнодіючих мотивів діяльності людини (interest-має значення, важливо).

Закономірності розвитку інтересу:

1. Залежність інтересу від рівня і якості їх знань, від сформованості способів розумової діяльності.

2. Залежність інтересу від студентів, від їх ставлення до викладачів. З цікавістю навчаються у тих педагогів, яких люблять і поважають. Спочатку педагог, а потім його предмет – непорушна залежність, що визначила долю багатьох людей.

Ніколи не зазнає радості пізнання той студент, який сідає за свій урок без інтересу. Головне питання – як викликати стійкий пізнавальний інтерес, як порушити спрагу до нелегкої процесу пізнання. Є теорії, є рекомендації, а питання не вирішене.

Проф. А. Дусавицьким [3, с. 57 – 58] складено типові «портрети» зацікавленого і незацікавленого учнів

I. Студент працює з інтересом. Задоволення написано на його обличчі. Очі світяться. Рухи легкі, швидкі. Він розкутий, вільний у своїх бажаннях. Він робить свою справу, цікаве і важливе йому самому. Робить успішно.

II. Студент працює без інтересу. Як він нудиться над книгою, яку треба прочитати, або над завданням, яке потрібно обов'язково виконати. Його тіло напружене, він то совається, то неспокійно оглядається по сторонах, немов шукає звідкись порятунку від нелюбої духовної чи іншої їжі.

Існує безліч порад педагогам по вивченню та розвитку мотивації, виділимо найбільш значимі з них.

1. Ефект цікавості.
2. Через один інтерес до нового інтересу.
3. Ефект загадки.
4. Підштовхування до пошуку пояснень за допомогою протиріч.
5. Використання «ефекту виклику».
6. Зміцнення впевненості у власних силах учнів – найбільш ефективна форма мотивації.
7. Використання «самопорівняння» або оцінки «невикористаного резерву».
8. Створення ситуацій постійного пошуку в процесі навчання.

9. Створення ситуацій для підтримки у студентів загального позитивного ставлення до навчання, педагога, освітньої установи.

10. Індивідуальне цілепокладання або планування цілей і завдань навчання самими студентами.

Якщо навчання стає нецікавим і нудним, то педагогові слід використовувати ряд відомих прийомів:

1) зміна форми спілкування (види і способи групування учнів на заняттях): з усією групою (фронтальне), з малою групою (3-7 учнів), в парах (діадах), індивідуальне;

2) різноманітність видів діяльності, повідомлення нової інформації, зміна навчальної ситуації.

Будь-яка діяльність відбувається більш ефективно і дає якісні результати в тому випадку, якщо у особистості є сильні і глибокі мотиви. З мотивацією діяльності тісно пов'язане її стимулювання, тобто спонування, поштовх, імпульс до думки, почуття, дії (В. Сластьонін, В. Каширін [9]).

Спонукаати людину до активної діяльності простими способами неможливо. Доведено, що стимулювання відноситься до числа найбільш ефективних факторів, що впливають на мотивацію.

Потреби, мотиви і стимули – поняття близькі. Стимули спираються на потреби і мотиви, невід'ємні від них. Людина зазвичай відчуває одночасну дію різних потреб і мотивів і чинить відповідно до найбільш сильного спонування. Але може статися так, що одночасно діють з однаковою силою різнонаправлені потреби і мотиви, які вступають між собою в конфлікт. У цих випадках людина виявляється перед необхідністю вибирати з декількох можливих напрямів той, за яким він буде діяти. При цьому головну роль виконують стимули, їм відводиться роль «спускового гачка» в здійсненні наміру. Ще важливе значення мають стимули в конфліктній ситуації: з одного боку стоять мотиви, що мають моральний сенс (почуття обов'язку, відповідальності), з іншого боку – протилежні потреби, раціонально менш цінні, але емоційно більш привабливі. Зробити вибір, визначитися, ухвалити правильне рішення і діяти в потрібному напрямку допомагають стимули.

Відомо, що за наявності спонукаючого мотиву наші дії стають набагато більш енергійними і послідовними, ніж за відсутності такого. Дієва мотивація часом спонукає студента працювати на такому рівні, якого важко від нього чекати. Мотивація спонукає студента «викладатися». У результаті за інших рівних умов (здібності, здоров'я, підготовленість) різний ступінь мотивації зумовлює різну успішність студентів.

На думку А. Маслоу [7] середня людина задовольняє свої фізіологічні потреби на 85%, потреби в безпеці на 70%, у спілкуванні на 50%, у повазі на 40%, в самовираженні і творчості тільки на 10%. Незадоволення життєво важливих потреб людини гальмує появу і

розвиток інших потреб, часто знижує активність або змінює її спрямованість.

Тривале незадоволення таких потреб веде до виникнення фрустрації – стану, сповненого тривоги, внутрішнього дискомфорту, загальної напруги тощо. Низький рівень навчальної мотивації характеризується слабкою вираженістю соціальних і пізнавальних, внутрішніх і зовнішніх, дискретних і процесуальних мотивів навчальної діяльності. В його структурі домінують негативні мотиви, основу яких становить прагнення уникати неприємних емоційних переживань, пов'язаних з недбалим ставленням до навчальної діяльності. Для студентів з таким рівнем притаманне байдуже ставлення до навчання і, як наслідок, низький рівень пізнавальної активності та успішності. У зв'язку з недостатньою силою та стабільністю мотивів такі студенти не здатні до самоорганізації навчальної діяльності і вимагають постійного контролю й стимулювання з боку викладачів.

З цього випливає висновок: стимули необхідно шукати переважно в сфері потреб, спиратися на досягнутий рівень їх розвитку. Стимулювання в міру накопичення досвіду розвитку інтелектуальної та емоційної сфер має розвиватися по висхідній – кожен новий стимул в чомусь перевищує попередній стимул.

Отже, в дидактичному процесі провідну роль відіграє мотивація навчальної та мотивація педагогічної діяльності. Мотивація робить позитивний вплив на успішність навчання студентів і відрізняється складною структурною організацією. Дії мотивів навчання виражаються у відношенні студентів до нього. Мотивація взаємопов'язана з активністю, інтересом, самостійністю студентів. Пропонується широкий сектор педагогічних правил стимулювання вчення. На якість засвоєння навчального матеріалу впливають численні мотиви, знання та використання яких можна вважати відповідними важелями для розвитку теоретичного мислення, пізнавального інтересу до змісту дисципліни, підвищення ефективності навчальної діяльності студентів. Але наразі, обрана тематика дослідження ще нами не досить детально вивчена і тому у нашій подальшій роботі вважаємо за потрібне більш ґрунтовно підійти до цих питань.

Список використаної літератури

- 1. Барієва Л. О.** Мотивація дослідницької діяльності магістрів інженерно-педагогічних спеціальностей / Л. О. Барієва. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2010_25_1/bahieva.pdf
- 2. Гордашников В. А.,** Осин А. Я. Образование и здоровье студентов медицинского колледжа / В. А. Гордашников, А. Я. Осин. – М. : Изд-во «Академия Естествознания», 2009. – 228 с.
- 3. Дусавицкий А. К.** Формула интереса / А. К. Дусавицкий. – М. : Педагогика, 1989. – 174 с.
- 4. Коваленко О. Е.** Методика професійного навчання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. Е. Коваленко. – Х. : Вид-во НУА, 2005. – 360 с.

5. Леонтьев В. Г. Психологические механизмы мотивации учебной деятельности: Учеб. пособие / В. Г. Леонтьев. – Новосибирск : НГПИ. 1987. – 89 с. **6. Формирование** мотивации учения: кн. для учителя / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с. **7. Маслоу А.** Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – 478 с. **8. Підгорецька В. М.** Проблема формування мотивації навчальної діяльності студентів / В. М. Підгорецька // Научный прогресс на рубеже тысячелетий – 2007: материалы II международной научно-практической конференции, 1-15 июня. 2007 г. – Днепропетровск: Наука и образование, 2007. – Т. 9. – С. 23 – 26. **9. Слостенін В. А.,** Каширин В. П. Психология и педагогика: Учебное пособие для студ. высших учеб. заведений / В. А. Слостенин, В. П. Каширин. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 480 с. **10. Слєпкань З. І.** Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: Навч. посіб. / З. І. Слєпкань. – К. : Вища школа, 2005. – 239 с. **11. Формирование** мотивации учения / А. К. Маркова и др. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с. **12. Якобсон П. М.** Психологические проблемы мотивации поведения человека / П. М. Якобсон. – М. : Просвещение, 1988. – 224 с. **13. Якунин В. А.** Психология учебной деятельности студентов / В. А. Якунин. – М. : Логос, 1994. – 160 с.

Макєєва Н. В., Соболева В. П. Мотивація навчально-виробничої діяльності студентів

У статті проаналізовані існуючі погляди провідних фахівців на формування мотивів студентів до початкової та практичної діяльності та обґрунтовано, в чому полягає особливість формування мотивації у студентів навчальних закладів I-II рівнів акредитації, пропонується широкий сектор педагогічних правил стимулювання вчення. На якість засвоєння навчального матеріалу впливають численні мотиви, знання та використання яких можна вважати відповідними важелями для розвитку теоретичного мислення, пізнавального інтересу до змісту дисципліни, підвищення ефективності навчальної діяльності студентів.

Ключові слова: освіта, вища школа, мотив, мотивація, навчально-практична діяльність студентів.

Макєєва Н. В., Соболева В. П. Мотивация учебно-производственной деятельности студентов

В статье проанализированы существующие взгляды ведущих специалистов на формирование мотивации студентов к учебной и практической деятельности и обосновано, в чем заключается особенность формирования мотивации у студентов учебных заведений I-II уровней аккредитации, предлагается широкий сектор педагогических правил стимулирования обучения. На качество усвоения учебного материала влияют многочисленные мотивы, знания и использования которых можно считать соответствующими рычагами для развития

теоретического мышления, познавательного интереса к содержанию дисциплины, повышения эффективности учебной деятельности студентов.

Ключевые слова: образование, высшая школа, мотив, мотивация, учебно-практическая деятельность студентов.

Makeeva N. V., Soboleva V. P. Motivation Training and Production Activities of Students

The article analyzes the current thinking of leading experts on the formation of students' motivation to learning and practice and justified, that is the peculiarity of motivation among students of educational institutions I-II levels of accreditation, a wide sector of pedagogical rules stimulate learning. The quality of Learning is influenced by many motives, knowledge and use of which can be considered relevant for the development of theoretical thinking, cognitive interest in the contents of discipline, effectiveness of learning activity students.

Key words: education, high school, motive, motivation, training and practical activities of students.

Стаття надійшла до редакції 07.01.2014 р.

Прийнято до друку 28.03.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.

УДК 37.011.3-057:001.89

Н. М. Рашидова

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Сучасний період розвитку суспільства характеризується змінами, що охоплюють усі сфери життєдіяльності людини. Швидкий темп соціально-економічних перетворень в країні, зміна ціннісних орієнтацій в суспільстві, збільшення обсягу інформації, тенденції до розширення управлінських функцій у професійній діяльності, зумовили зміну вимог, що пред'являються суспільством до системи вищої професійної освіти в питаннях підготовки майбутніх фахівців.

У зв'язку з цим сучасний фахівець повинен володіти не тільки необхідною сумою фундаментальних і спеціальних знань, але і певними навичками творчого вирішення практичних завдань, постійно підвищувати свою кваліфікацію, швидко адаптуватися до мінливих умов.

Підготовка такого фахівця можлива лише при впровадженні в навчальний процес дослідницької діяльності і починати треба з першого рівня отримання спеціальності, а саме з системи підготовки фахівців